

Semmelweis Orvostörténeti Múzeum
(Mb. főigazgató dr. Antall József)

Dr. Kapronczay Károly, Szemkeő Endre tud. munkatársak

Kossuth Zsuzsanna országos főápolónő működése az 1848-1849. évi szabadságharcban

A világ keveset tud Kossuth Zsuzsannáról, a magyar szabadságharc országos főápolónőjéről, az első nőről, aki a kormánytól hivatalos megbízást kapott 1849-ben, hogy önként jelentkezőkből táborigazgatói kórházi ápolónői kart szervezzen, jó pár évvel megelőzve a krími háború idején alkalmazott hadi ápolónőket. A szabadságharc alatt még be sem fejeződött az új honvédség szervezése, amikor rövid idő alatt kellett életre kelteni a magyar önkéntes ápolónői intézményt. Ugyanő valósította meg azt az emberbaráti elvet, hogy a háborúban mindkét fél, tehát az ellenség sebesültjeit is, a legjobb tudás szerint kell ellátni. A világnak el kell ismernie Kossuth Zsuzsanna úttörőmunkáját és a későbbi krími háború Florence Nightingale-jével legalább együtt kell a történelem lapjaira kerülnie.

Az 1848-as márciusi forradalom és az első felelős magyar minisztérium ki-nevezése után a magyar orvosi kar azonnal elkezdett dolgozni, hogy a magyarországi egészségügyet és orvosképzést új alapokon szervezze meg. A katonapolitikai helyzet alakulása hamarosan újabb követelményt támasztott, nevezetesen a katonaegészségügyi szolgálat megteremtését. Az önálló magyar katonaegészségügyi megteremtésére az első lépést 1848. szeptember 20-án tették, amikor Sauer Ignác országos főorvost kinevezték a nemzetőrség igazgató főorvosának. A Jellasics felett aratott győzelem után a Honvédelmi Bizottmány teljes erővel megindította az önálló magyar hadsereg szervezését, amely a Honvédség nevet vette fel. Ekkor nevezik ki Stáhlly Ignác sebész-professzort a Honvédség táborigazgató főorvosának.¹ Az ő irányításával alakul meg a Honvédelmi Minisztérium egészségügyi osztálya és állítják fel az első táborigazgató kórházakat. Megindult a pesti hadiorvosi tanfolyam, kinevezték a katonaeorvosi kart, meghatározták a táborigazgató orvosok és beosztottjaik munka- és feladatkörét. A Windischgrätz csapatai elől visszavonuló magyar hadsereg 1848. december 31-én feladta Pest-Budát és a Tisza vonalánál rendezkedett be védelemre. Valójában csak ezután alakult ki végleges formában a honvéd egészségügy, teremtődött meg mindaz, amire mindig hi-vatkozunk és amire büszkék lehetünk.

A Honvédelmi Minisztérium egészségügyi osztályát Stáhly Ignác — betegsége és idős kora miatt — Pest kiürítésekor nem követte, ezért Debrecenben a kritikus pár hétben az ügyek intézését Töltényi János törzsorvos irányította. Stáhly utódlásában Kossuth Lajos és Mészáros Lázár hadügyminiszter Flór Ferenc mellett döntött, aki 1849. január 22-én vette át hivatalát és azonnal rendkívüli eréllyel látott munkájához. Flór és Stáhly tevékenységének összehasonlításánál új jelenséget figyelhetünk meg: míg Pesten az elsőrendű cél a katonaoorvosi kar megszervezése és a tábori kórházak helyének kijelölése volt, addig Flór — a meglévő alapok továbbfejlesztése mellett — főleg a betegellátás tényleges megszervezésére és biztosítására fektette a súlyt.³

1849. legelején a tábori kórházak három lépcsőjét hozták létre: a zászlóalj szinten működő kötözőket és az ezredparancsnokság alá tartozó ideiglenes tábori kórházakat (első szakasz), ahonnan a súlyosabb betegeket a dandáronként és hadosztályonként szervezett mozgó tábori kórházakba szállították (második szakasz). Az igényesebb és hosszabb utókezelést igénylők az állandó tábori kórházakba kerültek (harmadik szakasz). A gyakorlati ellátás területén szigorú követelményeket állítottak fel: pontosan meghatározták a kórházak szükséges felszerelését (ágy, párna, takaró stb.), szabványosították a kórházak műszerezettségét, folyamatosan biztosították a gyógyszer- és kötészerezellátást. A szervezett munka érdekében kiadták a *Szolgálati és működési szabályzatot*, amely az ügymenet pontos leírása mellett, előírta a kórházak rendjét és a központi adatszolgáltatást.

A betegápolás szempontjából két lényeges momentumra kell rámutatnunk, amelyben a magyar szabadságharc egészségügye jóval megelőzte saját korát. Az egyik a társadalom öntevékeny erejének mozgósítása, a másik a nők munkájának igénybevétele. Mindkettő a kórházi betegellátás megszervezésével kapcsolatos, amire lényegében Debrecenben került sor. A súlyos kötszer, tépés és egyéb kórházi felszerelések hiányának enyhítése érdekében, 1849. februárjában született az a javaslat, hogy az országosan alakuló önkéntes nőegyletek segítségét kérjék. Kossuth Lajos feleségének, az Önkéntes Nőegylet elnöknőjének felhívására lelkes asszonyok és leányok kezdtek el a lepedők, a párnák és kötszerek felhasználható vásznak gyűjtését, leányiskolákban pedig tépéseket készítettek. Már ekkor több nő bekapcsolódott a kórházi munkába: biztosították a tisztaságot, vezették a kórházak konyháit, de a sebesültek gondozásában is részt vettek.

Az újabb és újabb kórházak szervezésével a betegápolást alapjaiban kellett rendezni. A hagyományos gyakorlat szerint addig az ápolást idősebb és rokkant katonák, vagy e célra külön idevezényelt sorkatonák végezték. 1849. tavaszán, a hadsereg átszervezésének idején, minden fegyverforgatásra alkalmas honvédra szükség volt és Flór felfogása szerint is pazarlásnak minősült volna a csapatszolgálatra alkalmas katonák kórházi foglalkoztatása. A problémát nem oldotta meg hadifogoly orvosok és katonák kórházi munkára vezénylése, vagy fizetett polgári személyek alkalmazása. Flór az önként jelentkező nők ápolói képzésében és a kórházi munkába való bevonásában látta a megoldást. A tervvel Kossuth egyetértett, mégis az egészségügyi osztályon belül Töltényi János törzsorvos, de még jó néhány honvédorvos ellenzte ezt. Az ellenállás mégsem volt olyan éles, amint azt később többen beállították. A már említett Szolgálati és működési szabályzat is kimondta, hogy a kórházparancsnokok vegyék igénybe az önként jelentkező asszonyo-

kat és leányokat; ápolói kiképzésükről pedig a kórházba beosztott orvosok kötelesek gondoskodni.

A nők ápolási célra való bevonása intézményessé csak 1849. április 16. után vált, amikor Kossuth Lajos *országos főápolónővé* nevezte ki Meszlényiné Kossuth Zsuzsannát, legfiatalabb nőtestvérét.

Kossuth László legkisebb gyermekeként 1822. február 19-én született Sátoraljaújhelyen.⁴ Serdülő leányként, 1833-ban szüleivel együtt Pestre került, ahol megélhetésükről Kossuth Lajos gondoskodott. Ekkor ismerkedik meg a tényleges politikai élettel, hamarosan a Törvényhatósági Tudósítások egyik másolója lett. Egyéni leleményességének köszönhető, hogy Kossuth letartóztatásának hajnalán (1837. május 5.) tartott házkutatáskor megmentette a Tudósítások 24. számának kéziratát és ez Kossuth László szavaival együtt, amelyben már lefogatását adta hírül, megjelenhetett. A Kossuth család megélhetését a Wesselényi Miklós által irányított gyűjtésből biztosították, Kossuth Zsuzsanna közvetítő és hírvivő szerepet vállalt fivére és barátai között. Az 1838. évi téli árvíz miatt a család Alsódabasra költözött. Zsuzsanna továbbra is állandó levelezésben állt Vörös Antallal, Kossuth Lajos életrajzírójával. Alsódabasról küldte éles szemű és tájékozott leveleit fivérééről és a politikai életéről.

1841-ben ment férjhez Meszlényi Rudolffhoz — Kossuth Lajos felesége fivéréhez — és hamarosan két leánygyermeket szült. A férj ismert ügyvéd és Kossuth-párti megyei politikus volt, aki egyetértett azzal, hogy felesége is bekapcsolódjék a politikai életbe. Erre az Országos Védegylet megalakulása adott lehetőséget, amelynek első megyei szervezetét éppen Meszlényi Rudolf és felesége alapította meg Fejér megyében. Harmonikus családi életét férje váratlan halála (1847. január) törte meg. Meszlényi halála után néhány héttel hozta világra Zsuzsanna harmadik gyermekét. A márciusi forradalom idején már Pesten tartózkodott, de gyermekágya miatt nem vett részt. Rövid időre sárbogárdi magányába vonult gyermekeivel együtt. Ennek ellenére élénk figyelemmel kísérte a politikai életet, 1848 tavaszán Pesten lakást bérelt, ahol diákok ételmezéséből tartotta el családját.

Kossuth Zsuzsanna és családja, valamint a vele élő anyja, 1849. január elsején elmenekült Pestről. Debrecenben Könyves Tóth Mihály református lelkes házában kaptak menedéket. (A Petőfi barátságát is élvező, a forradalmi beállítottságáról ismert ifjú lelkész a szabadságharc bukása után, első sorban a Kossuth-családnak nyújtott vendéglátásért több évi börtönre ítélték.) Egyes feltevések szerint Kossuth Zsuzsannától származik a Nőegylet megalakításának gondolata, amelynek célja a kórházi betegek gyámolítása volt. A Nőegylet elnökének Kossuth Lajosné választották meg. Kossuth Zsuzsanna a tépések kikészítését irányította. Lakása közelében létesült az raktár, ahová a tépéseket, a kórházaknak szánt felszereléseket és fehérneműket szállították.⁵

Kossuth Lajos 1849. április 16-án levélben értesítette Görgey tábornokot, hogy hűgát az összes táborig főápolónőjévé nevezte ki. Egyidejűleg meghatározta a főápolónő feladatkörét és a kórházparancsnokoknak az ápolónőkkel kapcsolatos köteleit: „Hogy pedig ebbéli fáradozásának minél kívánatosabb sikere legyen, a táborig kórházak parancsokai és felügyelő orvosai oda lesznek utasítandók, hogy mind azon intézkedéseknél, miket a kórházakban — az orvosi segédelmeken kívül — a gyöngédebb ápolásra nézve a főápolónő, vagy meghagyásánál fogva a segédápolónők hasznosnak és célszerűnek tartandanak, azokban a kórházparancsnokok és felügyelő parancsnokok minden kitelhető segédkezéssel, lenni mulaszthatatlan polgári kötelességüknek ismerjék.”⁶

A Kossuth-levél és a Közlönyben megjelent kinevezés a katonai parancsnokok és a honvédorvosi kar tagjai körében több helyen ellenkezést váltott

ki, nehezen értették meg annak igazi értelmét. Mindenesetre Kossuth Zsuzsanna élvezte Flór bizalmát. A főápolónő felügyelete alá rendelték az *Országos Kórodai Főápolónői Intézetet* (a szakirodalomban sokszor Főápolónői Hivatalként szerepel), amely Debrecenben a Kereskedelmi Minisztérium épületében, a Czeglédi úton nyert elhelyezést. Itt állították fel a központi kórházi anyagraktárt is, amely felett a főápolónő rendelkezett. Ettől függetlenül a Nőegylet is rendelkezett saját készletekkel, amelyet rendszeresen a főápolónő rendelkezésére bocsátottak vagy annak felkérésére a kijelölt helyre továbbítottak. Mindkét helyen csak az ápoláshoz szükséges felszereléseket (ágyakat, párnákat, takarókat, fehérneműket, kötéseket stb.) tárolták. A gyógyszereket és az orvosi felszereléseket (műszereket, sebész-készleteket stb.) külön kezelték.

Kossuth Zsuzsanna kinevezése után, már 1849. április 23-án felhívásban fordult a tábori kórházak igazgatóihoz: „... legyen szíves haladék nélkül azon hiányokról tudósítani, amelyek az orvosi segedelman kívül a betegek-nél szorosabb értelemben vett ápolás, az ételmezés és a tisztaság fenntartása körében mutatkozik, miszerint addig is, amíg a szükséglet javításáról személyes tapasztalást szerezhethetünk, a hiányok elhárítása körül haladék nélkül intézkedhessem.” (1849. április 22-én pl. 125 főre számított kórházi készlet Gödöllőre szállításáról intézkedik.) Ugyancsak ezekben a napokban küld felhívást a magyar asszonyokhoz és leányokhoz és ápolási munkára buzdítja őket: „Ne várjatok hivatalos kiküldetéseket, ne várjátok a rendszabályok kihirdetését. Minden nő, aki erőt érez magában, keresse fel a helyben vagy vidéken levő kórházakat. Ha elhagyott állapotban szükkölködve, minden kényelmi cikk nélkül találja azokat, szólítsa fel a legközelebbi polgári hatóságot, legyen az kormánybiztosi, megyei vagy városi hatóság, a kórházi szükséges készletek beszerzésére, ha a körülmények úgy kívánják, requisitio útján is... És ha akár a hatóságok, akár a kórház igazgató személyzet által gátoltatást vagy erélytelenséget tapasztalnatok a közmunkálkodásban, tegyetek nekem rögtön jelentést, hogy eszközölhessem azon egyéneknek méltóbakkali felcserélését. Egyesüljetek városonként, kerületenként és osszátok fel magatok között a munka napjait, minden percben ápoló gonddal örököljete a szabadságért szenvedőknek még álmai fölött is.”⁸

Tevékenysége nagy segítséget jelentett az egészségügyi osztálynak. Ellenőrző munkáját segítette Flór Ferenc azon rendelete, amely 1849. május 7-én jelent meg a Közlönyben: „... addig is míg az újon kidolgozandó ápolási rendszabályok hivatalosan közöltetnek, kötelességül tűzetik ki minden katonára kórházigazgató s parancsnoknak: az országos főápolónő akár ideiglenes akár állandósítandó rendszabályait sikeresíteni s úgy gazdászati, mint ápolási szempontból őtőle utasítást venni és neki felelni az általa kitűzött kötelessége körébe tartozandó; egyszersmind a kórház és kezelés körül tapasztalható vagy feladott vádak esetén vizsgálatot rendelni és kiderülendő hűtlenség esetében a vétkes egyéneknek elbocsájtásukat és czélszerűbbekkel kipótlásukat eszközölni.”⁹

Meg kell jegyeznünk, hogy 1849. április—májusban a nőknek ápolói feladatkörbe való bevonása még csak elhatározás volt, de nem szakítottak egyik napról a másikra a hagyományos katonai kórházi ápolási gyakorlattal. Flór 1849. május 14-én a következőkről rendelkezik: „Az Országos Főápolónő közreműködésével kórházi ápolókul nők fognak alkalmaztatni, mivel azonban valószínű, hogy a kórházak számára hoz képest kellő arányban, illy ápolónők rögtön vállalkozni nehezen fognak, ennél fogva minden kórházi parancsnok-

ságok és igazgatóságok oda utasítatnak: hogy a kórházakban eddig létezett valamennyi férfiápolókat, a fentebb érintett kísérlet miatt el ne bocsássák, sőt azokat, kik az ápolásra alkalmasak s arra kellő ügyességgel bírnak — az illető katonai hatóságok által tábori szolgálat alól mentessék föl és a kórházakban továbbra is műlathatlanul tartsák meg —, annál is inkább, mivel a női kezek a betegeknek nyújtandó terhesebb erőt igénylő ápolás férfi segítség nélkül nem is elégségesek.”¹⁰ Maga Kossuth Zsuzsanna szorgalmazta ugyan a nők teljes bevonását a kórházi munkába, de egyetértett a férfiak egyidejű alkalmazásával is. Például 1849. június 23-án, amikor Schweidel tábornok, Pest katonai parancsnoka Kossuth Zsuzsannától ápolónőket kért a pesti katonai kórházba, ő — mérlegelve a kórház helyzetét — férfi ápolók felvételét javasolta.

A Kossuth Zsuzsanna-féle felhívások nyomán 1849. májusában megalakultak a Nőegyleteken belül a betegápoló egyletek, amelyek tagjai valóban részt vettek a kórházi munkában. A Közlöny egyre több olyan hírt közölt, hogy a nők részéről tapasztalt lelkesedés és önfeláldozás országosan nagy elismerést aratott.

Kossuth Zsuzsanna feladatkörének lényeges része az ellenőrzés, a helyszínen történt felmérés és az újabb kórházi intézmények létesítésére és telepítésére vonatkozó javaslattétel volt. Az egészségügyi osztály pontos úttérvet dolgozott ki számára, külön figyelmébe ajánlotta a tiszafüredi, a jászberényi, a hatvani, a gödöllői, a váci, a balassagyarmati, a lévai és általában a távoli kórházakat.¹¹ Elsősorban azokat, ahonnan nem rendelkeztek megbízható adatokkal, vagy éppen nehéz helyzetükről volt tudomásuk. Kísérőnek Barna Ignác főorvost rendelték mellé, aki szakértelmével segítségére volt. Barna kinevezése ellentétes volt Kossuth Lajos eredeti elképzelésével, hiszen ő a főápolónő mellé az irgalmas nővéreket szánta kísérőnek. Ez nem vált be, hiszen az ápoláshoz értő irgalmas nővérek a kórházszervezési kérdésekben nem tudtak tanácsot adni.

Kossuth Zsuzsanna és Barna Ignác országos szemléjüket a gyöngyösi kórházban kezdték meg, amelyről Barna igen részletes jelentést küldött Flórnak. A főápolónő szemléi során minden intézményt felkeresett, közben javaslatot tett újabb intézmények létesítésére, pontosan megjelölte az esetleg használatba vehető iskolákat és egyéb épületeket. Kossuth Zsuzsanna sokrétű feladatai mellett, foglalkozott a hadifogoly betegekkel kapcsolatos kérdésekkel is. A magyar szabadságharc hadserege és kormánya mindvégig azt az elvet vallotta, hogy a sebesülteknek gondos ápolás és emberi bánásmód jár akkor is, ha a csatatéren ellenség volt. Flór Ferenc például — Kossuth Zsuzsanna jelentése nyomán — vasra verette és hadbírótság elé állította a debreceni Szent Anna tábori kórház egyik honvéd ápolóját, mert két hadifoglyot bántalmazott.¹¹ Az osztrák, később az orosz sebesülteket, megkülönböztetés nélkül ápolták a honvéd tábori kórházakban. A kórházakban legfeljebb külön kórteremben helyezték el őket. Több olyan esetről tudunk, hogy Flór Ferenc kiemeltette a hadifoglyok közül az orvosokat és a hivatásos ápolókat, majd polgári fizetéssel alkalmazta őket a kórházakban.¹² Buda visszafoglalása után közel 1000 sebesült császári katonát ápoltak a pesti Lagerspitalban, miközben a Pestre visszahelyezett központi honvéd tábori kórház elhelyezése gondot okozott. Ellenpéldaként említjük, hogy 1849. január elején Windischgrätz Pest megszállása után fegyveresekkel távolítottatta el a sebesült és beteg honvédeket a kórházakból.

Pest visszafoglalása után Kossuth Zsuzsanna is a fővárosba érkezett és

jelentős szervező munkát fejtett ki a központi tábori kórház felállításában és felszerelésében — a később Ludovika épületében —, amit pedig sokszor akadályoztak a katonai és a polgári hatóságok ellentétes rendelkezései. A katonai kórházakban már jelentős számban dolgoztak önkéntes nők, kb. azonos számú vezényelt honvéd- és fizetett polgári ápolóval együtt.

A szolgálati szabályzat szerint az önként jelentkezett nők *ápolási kiképzését* az egyes kórházak orvosai végezték, sajnos hiányzott a központi oktatás. — Flór helyét 1849. június elején Lumniczer Sándor főtörzsorvos, a pesti egyetem későbbi neves orvostanára foglalta el. Lumniczer elődjével azonos álláspontra helyezkedett az ápolás és az ápolónők kérdésében. A honvéd ápolók élére — *főkórápolói* címmel és őrmesteri ranggal — sebészmeistereket állít. Kossuth Zsuzsanna feladatkörét nem korlátozták, továbbra is ő állt az Országos Kórodai Főápolói Intézet élén. A képzéssel kapcsolatban Balassa János 1849. június 13-án javasolta Lumniczernak, hogy a honvéd orvosi tanfolyam megindításával egyidőben kórápolói képzést is hirdessenek meg. Részletes tantervre javaslatot Gaál Gusztáv tett 1849. július 26-án, amely szerint a hallgatók — egy év alatt — bonctant és gyógytant, hadisebészetet, ápolástant és gyógyszerismeretet tanultak volna. Sajnos a tanfolyam, a rohanó események miatt, csak terv maradt.¹⁵

1849. június végén az osztrák és az orosz hadsereg létszámfölénye miatt a kormány számolt Pest és Buda feladásával, ezért a védelmet a déli területekre helyezték át. Kossuth Zsuzsanna legfőbb feladata a sebesültek elszállíttatása és a déli területeken újabb kórházak telepítése lesz. Javaslatára Balogh Pálnét, Pest főápolónőjét szállítható sebesültekkel Komáromba helyezték, ahol hosszabb védelemre számítottak. Zsuzsanna július 4-én Szegedre ment, de még előbb Pesten felhívással fordult a főváros asszonyaihoz. Ebben többek között a következőket írja: „Mint nőegyleti tag szóltam hozzatok Debrecenből, midőn elébe mentünk a véres küzdelmek által nyerendő szabadságnak. Azóta kormányi megbízás tűzte ki kötelességemül az önként választott pályát, hőseink ápolását. Most én intézek hozzatok kérelmet. Intézem a kormány megbízásából, ki azon reményben bízandja rátok a honhű fiait, testvéreiteket, hogy őket a vész sújtotta honnak megtartani és visszaadni kedves és mulaszthatatlan kötelességeteknek tartandjátok... A kormány másodszer elhagyja a fővárost, hogy a honmentés nagy műveletét bevégezni törekedjék. Minden intézkedés megtéetett a könnyebb sérültek elszállítására: de vannak, akik az út nehézségeit meg nem bírnák és ezeket ajánlom jótékony figyelmetekbe. Vegyétek őket házaikba, gyógyítsátok saját orvosaitok által, ápoljátok őket nőkhöz, honleányokhoz méltó feláldozó hűséggel, kezeitekbe tettem életüket, épségüket. Tartásotok meg őket a honnak s az életnek, hogy örvendezhessenek a szabadságnak, amelyet kivívni segítenek. Legyetek szerény munkásai a közboldogságnak, legyetek őrangyalai szenvedő hőseinknek, legyetek nők!

Hogy ezen felszólítás nyomán felmerülő segedelmezésnek irányt és összpontot adjak, megkértek és megbízom három nőt, kik nemes ígéretükhöz képest eszközi leendenek minden önkéntes jótéteménynek. Neveik ismeretesek szenvedő honvédeink előtt: Székáts Júlia, Balogh Amália és Forster Karolina.

A kórház-igazgatók hivatalosan értesítvék, miszerint a fennevezett asszonyok felszólítására sebesült beteg honvédeinket akár összesen, akár egyenként a nők ápolására bocsájtani kötelesek...¹⁶

Intézkedett arról is, hogy a családokhoz el nem helyezhető honvédeket az Irgalmasrend budai kórházába szállítsák át. A betegeket befogadó szegénysorsú családok között — ápolási díjként — Kossuth magánpénztárából kétszáz honvéd kéthavi zsoldjának megfelelő összeget osztatott szét. — Szegeden szép számmal jelentek kórházi munkára nők, mégis komoly nehézségekkel kellett megküzdeni: el kellett simítani a kórház orvosai és ápolónői közötti ellentéteket; segédkezni kellett továbbá az áthelyezett pesti kórház letelepítésében és felszerelésében.

Az egyre súlyosbodó helyzetben Kossuth Zsuzsanna is követi a kormányt Aradra és itt éri a világsi fegyverletét. Családjával északi irányba menekült, de Nagyváradon fogságba esett. Az orosz parancsnokság Kossuth családjának külön szállást biztosított és csupán a házi őrizet jelképezte a fogságot. Néhány hét után Haynau kikérte Kossuth Zsuzsannát, anyját, valamint testvéreit az orosz parancsnokságtól és a budai várbörtönbe vitette őket. Hamarosan sor került Kossuth Zsuzsanna perére, amelyben életét az egykori osztrák hadifogoly tiszték mentették meg: tanúsították, hogy egyenlő ápolásban és gondoskodásban részesültek a magyar sebesültekkel.

Kiszabadulása után Pesten gyermekek neveléséből tartotta fenn családját, de segítette a bebörtönzötteket is. Kapcsolatba került Jubal Károly-féle összeesküvéssel, amelynek leleplezése után őt is letartóztatták és 1851. decemberében az Újépületbe vitték, ahol kiújult régi tüdőbetegsége. Súlyos állapotban került már a bécsi rabkórházba, ahonnan az amerikai követ közbenjárására szabadult. Magyarországról számúzték. Előbb Brüsszelben telepedett le, ahol csipkeverő műhelyt tartott fenn, de az osztrák követség zaklatásai miatt kénytelen volt Amerikába távozni. Ott halt meg 1854. június 29-én.

1. sz. melléklet

(OL. HM. eü. oszt. H. 85. 708/N)

A Debreceni Katonai Ruhabizottmányoknak

Kossuth Lajosné a Nőegylet Elnöke a mai napon hozzám intézett nyilatkozatában az érintett egylet nevében — a katonai kórodában sínlődő sebesültek részére 1000 lepedő megvarrását — átvállalni kegyeskedvén — ugyan azért a ruha bizottmány igazgatójának ezennel meghagyom: hogy a kérdéses 1000 lepedőre szükséges vásznat a Csapó utcában 317. sz. alatt lakó Meszlényi Susanna asszonynak — nyugtató mellett — rögtön szállítsa át.

köszönettel
Flór Ferenc
s. k.

2. sz. melléklet

(Az 1. sz. melléklet jelzetén)

A Nő Egylet elnöke a Hadügy Miniszternek!

Hadügy Miniszter úr, folyó év és hó 24-ről J/0. 7681 szám alatt tett szíves megkereső levele folytán, a megalakult nőegylet nevében, a Katonai Kórodában sínylő sebesültek, s más betegek részére szükséges 1000 lepedő megvarrását a legszívesebb készséggel át vállalom, kérvén Hadügyminiszter Urat, a ruha bizottmány felügyelőjét oda utasítani, miként az a vászon anyagot Meszlényi Susanna* 317. sz. alatti lakásán az ő nyugtája mellett adasson át.

Az egyesület örömmel karol fel minden körülményt, szívesen résztvesz, s gondoskodást tanúsít azok iránt, kik is imádott Hazánk le rombolni czélzott szabadsága mellett fegyvert fogván — sebeikkal küszködnek — s kinyilatkoztatja, hogy e tárgyban fáradhatatlan közre munkálkodásra Hadügy Miniszter úr folytonosan számot tarthat.

* Csapó utcai

A Nőegylet Elnöke
Kossuth Lajosné
s. k.

3. sz. melléklet

(OL. H. 85. HM. eü. oszt. 1279)

A Tábori Kórházak t. Főápolónőjének,
Meszlényi Kossuth Susanna asszonyságnak

Az osztály legnagyobb örömmel üdvözlí Kegyednek megkezdett működésében olly szép eredménnyel kecsgetető célját a szándékba vett körúthoz szerencsét kívánva s a t. becses t. figyelmét a Tiszafüredi, Jászberényi, Hatvani, s különösen a Gödöllői, Váci, B. gyarmati, Lévai mint távolabb fekvő — valamint minden közbeeső, de az osztály tudtán kívül csak ideiglenesen rögtönzött mozgó kórházakra irányítani...

kiadandó
Flór
s. k.

4. sz. melléklet

(OL. H. 85. HM. eü. oszt. 1427)

Közlönybe! — 1849. máj. 14.

Az Országos Főápolónő közreműködésével kórházi ápolókul nők fogván alkalmaztatni, mivel valószínű, hogy a kórházak számához képest kellő arányban — illy ápolónők rögtön vállalkozni nehezen fognak, ennél fogva minden kórházi parancsnokságok és igazgatóságok oda utasítatnak: hogy a kórházakban eddig létezett valamennyi férfiápolókat — a fentebb érintett kísérlet miatt el ne bocsásák, sőt azokat, kik az ápolásra alkalmasak, s arra kellő ügyességgel bírnak — az illető katonai hatóságok által tábori szolgálat alól mentessék föl és a kórházakban továbbra is mulhatatlanul tartsák meg, — annál is inkább, mivel női kezek a betegeknek nyújtandó terhesebb s nagyobb erőt igénylő ápolása férfi segítség nélkül mindenütt nem is elégségesek.

(kiadandó)
Flór
s. k.

5. sz. melléklet

(OL. H. 85. eü. oszt. 73)

Az Országos Kórodai Főá. Intézet hivatalából
a Debreceni Térparancsnokságnak!

A Hadügyi Egészségi Osztálytól, 14.182/1422. H. sz. alatti e perczben vett megkérésés folytán, miszerint a Karczagi Kórház számára rögtön 100 db tépetnek küldése szükséges, annál fogva, hogy az idézett hivatalos megkeresésnek elégtétessék, felkéretik a Térparancsnokság, hogy az álladalmi kórodai raktárhoz Czegléd-Komáromi házhoz haladék nélkül egy szállítókocsit rendelni szíveskedjék.
Kelt Debrecenben, máj. 14. = 49.

Virág Gusztáv

I R O D A L O M J E G Y Z É K

1. *Zétény Győző*: A magyar szabadságharc honvédorvosai. Bp. Egyetemi Nyomda, 1948.; *Vasvári Jenő*: Az 1848-as szabadságharc tábori kórházai. Katonaorvosi Szemle, VII. évf. 1955. 297—394. 1. — 2. *Zétény*: im. — 3. *Varga Lajos*: Flór Ferenc. Orvostört. Könyvtár Közleményei, 21—22. köt. 1957.; *Zétény*: im. — 4. *Osváth Zsuzsa*: A betegápolás regénye a magyar szabadságharc alatt. Bp. Medicina, 1961.; *Földes Éva—Szabó Emma*: Kossuth Zsuzsa. Bp. 1944.; Memorial of Susanna Kossuth Meszlényi. Boston, 1856. — 5. OL. 1849. HB. 5697/e. — 6. uo. — 7. *Földes—Szabó*: im. — 8. uo. — 9. OL. H. 85. HM. eü. oszt. 1427/1849. máj. 14. (4. sz. melléklet) — 10. lásd 3. sz. melléklet — 11. OL. H. 85. HM. eü. oszt. 1546. — 12. uo. — 13. uo. — 14. OL. H. 85. HM. eü. oszt. 2421. — 15. OL. H. 85. HM. eü. oszt. 2853. — *Antall József*: Lummniczer Sándor és a pesti orvosi iskola. Orvostörténeti Közlemények. 1968. 45. sz. 57—71. 1. — 16. *Osváth*: im.

Kapronczai K., Székely E. научные сотрудники:
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГЛАВНОЙ МЕДСЕСТРЫ ВЕНГРИИ ЖУЖАННЫ КОШУТ
В ПЕРИОД БОРЬБЫ ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ 1848—1849 ГГ.

Мир мало знает о Жужанне Кошуте, главной медсестре венгерского освободительного движения, о первой женщине, которая по поручению правительства должна была организовать корпус медсестер для полевых госпиталей из числа добровольцев, на много лет раньше военных медсестер периода крымской войны. Во время борьбы за освобождение, когда еще новая армия не была создана, за короткое время надо было организовать венгерских добровольных медсестер. Ж. Кошут осуществила гуманный принцип оказания одинаково хорошей помощи раненым обеих воюющих сторон, то есть и раненым противника. Мир должен признать передовую деятельность Жужанны Кошута, которая должна быть записана в истории, по крайней мере, вместе с Флоренсом Нахтингалей, прославшейся позднее во время крымской войны.

Dr. K. Kapronczay, Dr. E. Székely, wissenschaftliche Mitarbeiter:

ДIE ТÄТИГКЕИТ ДЕР ЛАНДЕSHAУПТPФЛЕГЕРИН, SUSANNA KOSSUTH
WÄHREND DES UNGARISCHEN FREIHEITSKRIEGES 1848—1849.

Die Welt kennt sehr zu wenig von Susanna Kossuth, Landeshauptpflegerin des ungarischen Freiheitskampfes, über die erste Frau, die, —die während des Krieges in Krim eingestzte Kriegs—Pflegerinnen mit gut einigen Jahren vorangehend, — bereits 1849 einen amtlichen Regierungs—Auftrag erhalten hat, ein Feld—Pflegerinnenkorps aus Freiwilligen zu organisieren.

Die Aufstellung der neuen Landesverteidigung während des Freiheitskampfes war noch nicht beendet, als man das ungarische freiwillige Pflegerinnenkorps in kurzer Zeit ins Leben zu rufen musste.

Sieselbst hat auch das humanitäre Prinzip verwirklicht, wonach man die Kriegsverwundete beider Parteien, also auch des Feindes, mit besten Können und Willen, gleichermassen versorgen muss.

Die Welt soll die bahnbrechende Arbeit Susanna Kossuth, s anerkennen und sie sollte wenigstens mit der im späteren Krim—Kriege tätig gewesene Florence Nightingale zusammen auf die Blätter der Geschichte gelangen.—

